

Tvergyák Klaudia Klára*

A GINEVER HÁZASPÁR MAGYAR NYELVKÖNYVE ÉS HUNGAROLÓGIAI MUNKÁSSÁGA

Bevezetés

A – talán egy kissé méltatlanul el is feledett – házaspár, Charles Arthur Ginever és felesége, Gineverné Gyóry Ilona munkásságát fémjelző angol nyelvű magyar nyelvkönyv az angliai magyarnyelv-oktatás másfél évszázadának egyik korai terméke. Jelentőségét nemcsak azáltal nyeri el, hogy a hasonló nyelvkönyvek közül az elsők között jelent meg, hanem azáltal is, hogy egy olyan házaspár munkásságába illeszkedik bele, akik a 19–20. század fordulóján nagyon sokat tettek a magyar kultúra és általában véve Magyarország megismertetéséért és elfogadtatásáért Nagy-Britanniában.

Írásomban először a Ginever házaspár rövid élettörténetét, munkásságát vázoló fel, kijelölve e két rendkívül nagy teherbírással rendelkező ember alkotói pályáján a magyar nyelvkönyvük helyét. Majd a következő részben a nyelvkönyvüket, a *Hungarian Grammar* (Ginever&Ginever 1909) helyezem el a korabeli angol–magyar kulturális viszonyokban. Ezek után részletesen bemutatom a *Hungarian Grammar*. Elemzésemben kitérek a könyv külső és tartalmi adottságaira, lehetőségeire, hogy kitűzött céljaiból mennyit sikerült megvalósítania, illetve milyen elvárásoknak kellett megfelelnie. Külön figyelmet szentelek a könyv szóanyagának, kifejezésgyűjteményének, illetve szótári részének és annak, hogy ezek segítségével milyen magyarságképet közvetített a magyarul tanulóknak. Végül a könyv rövid, általános értékelését nyújtom.

A Ginever házaspár

Mrs. Arthur Charles Ginever Gyóry Ilonaként született 1868. december 13-án, Orosházán, Gyóry Vilmos és Székács Etelka egyik leányaként. Három testvére közül Loránd később földművelésügyi miniszter lett. Irodalomértő- és szerető családban nevelkedett. Apját, a helyi evangélikus lelkészt (1838–1885), a Magyar Tудо-

* Tvergyák Klaudia Klára, PhD hallgató, Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Nyelvtudományi Doktori Iskola, kakukkia@freemail.hu

mányos Akadémia levelező-, és a Kisfaludy Társaság, illetve a Petőfi Társaság rendes tagját műfordításaiért még napjainkban is számon tartják. Irodalmi tevékenysége nagy hatással lehetett lányára is, aki első irodalmi kísérleteiként meséket, ifjúsági történeteket fordított le, illetve dolgozott át. 1887-től jelentek meg fordításai. Győry Ilona a tanítóképző elvégzése után 1893-tól óraadóként nyelveket tanított a budai polgári felsőbb leányiskolában, amely Magyarország első ilyen típusú iskolája volt. 1895 és 1901 között a *Párisi Divat* című hetilapot szerkesztette, mindeközben ismeretterjesztő előadásokat tartott az angol irodalomról, a spanyol költészetről és a magyar művészetéről. Budapest székesfőváros tanácsának megbízásából az angol nőnevelés gyakorlatának tanulmányozására utazott Nagy-Britanniába 1902-ben, ahol több hónapot töltött. Ekkor ismerkedett meg Arthur Charles Ginever egyetemi tanárral. A következő évben házasságot kötöttek, Ilona Angliába költözött. Doverben és Londonban éltek.

Mind a ketten jelentősen hozzájárultak Magyarország és a magyar kultúra megismertetéséhez. Ilona angliai tartózkodásának már első évében felolvasást tartott az Angol Királyi Irodalmi Társaság ülésén a magyar irodalom és történelem kapcsolatáról. Anglia-szerte előadásorozatot tartott Magyarország földrajzi és politikai adottságairól, népi kultúrájáról, irodalmáról, művészetéről, történelméről. Az előadásokat nagy figyelem és siker kísérte.

Jelentősen foglalkoztatta egy olyan londoni magyar központ felállításának terve, ahol magyar termékeket lehetett volna vásárolni, és vetítettképes ismeretterjesztő előadásokat lehetett volna látni-hallani Magyarországról. A nemzetközi külpolitikai kedvezőtlen változásai azonban sajnálatos módon megakadályozták terveinek megvalósításában.

A világháború kitörése után férjével egyre kevesebbet hallattak magukról, nem látogattak Magyarországra. Ilona egyre többet betegeskedett, majd 1926. július 26-án érkezett meg a halálhíre Budapestre. Egy, a szülővárosában, Orosházán megjelent cikk a következőképpen méltatta: „Kivételes tehetsége révén csakhamar vezető szerephez jutott a londoni kulturális életben is. A megboldogult halálával az egész magyarság egyik legértékesebb külföldi képviselőjét veszítette el” (Orosházi Újság, 1926. július 29.). A szintén betegeskedő férje csak néhány évvel élte túl. A kapcsolat a magyarországi rokonokkal megszakadt, így a házaspár könyvtára, dokumentumainak jelentős része odaveszett; néhány darabja azonban antikváriumokban fel-felbukkant a haláluk óta eltelt évtizedekben.

A nyelvkönyv: A *Hungarian Grammar*

A magyar–angol politikai kapcsolatok

A magyar–angol kapcsolatok a 19. század közepén élénkültek meg. A szabadságharc elfojtását, és az azt követő megtorlášhullámot egész Európa, így Nagy-Britannia is részvétellel figyelte. A kiegyezési tárgyalásokat ugyancsak élénk érdeklődés kísérte a csatornán túlról. 1867-től kezdve Nagy-Britannia külpolitikája úgy alakult,

hogy a század végéig érdekében állt a kontinensen a status quo fenntartása; ezt pedig az Osztrák–Magyar Monarchia nagyhatalmi pozíciójának biztosításával vélte elérni.

A birodalom szerepének megítélésében a nagy-britanniai közvélemény egységesnek volt mondható, akadtak azonban olyan brit alattvalók is, akik a korábbi emigrációval és a függetlenségi törekvésekkel rokonszenvezve a monarchia súlypontját Bécs helyett inkább Budapesten szerették volna látni.

A közvéleménynek e csoportja Angliában – és barátaik, eszmetársaik itthon, Magyarországon – hangoztatták az ország alkotmányos szabadságának történelmi hagyományait. Ebbe a vonulatba tartozik az Ajtay József-féle *A magyar kérdés* (1908), illetve Andrássy Gyula gróf műve, *A magyar alkotmányos szabadságfejlődése* (1908), mely előszavában a Ginever házaspár a korabeli magyar nemesi társadalomról ad áttekintést, elősegítve ezzel a gróf könyvének a megértését.

Az angol politikai felfogás hamarosan irányt változtatott, már nem állt a fókuszban a szárazföldi status quo fenntartása, így teret nyerhettek, nyilvánosságot kaphattak azok az elképzelések, melyek Magyarország nagyobb függetlenségét helyezték előtérbe. Ez az időszak nagyjából az 1898–1905-ös évekre tehető. A későbbiekben, a világháborúra való készülődés éveiben a kedvező angol közvélemény megváltozott, végül pedig Magyarország a központi hatalmak, Anglia pedig az antant tagjaként lépett be a háborúba.

Az angliai magyarnyelv-oktatás helyzete

Az angliai magyarnyelv-oktatás a 19–20. század fordulóján, Európa egyéb országaiéhoz hasonlóan, még gyerekcipőben járt. Az angol közvélemény érdeklődését az 1848–49-es magyar forradalom és szabadságharc, illetve az Angliába érkező emigránsok keltették fel. Emlékezetes volt Kossuth angliai körútja is. Ennek eredményeképpen jelent meg az első két magyar nyelvtan gyors egymásutánban: Wékey Zsigmondtól 1852-ben, majd Csink Jánostól 1853-ban. Felmerült egy magyar–angol és angol–magyar szótár elkészítésének terve is, ennek sorsa azonban nem ismeretes előttünk.

A magyar nyelvkönyvek következő nemzedékéhez az egyszerűsített, rövidített nyelvtanok tartoznak; ezek jelzik a századforduló Angliájának még inkább megnövekedett érdeklődését, mely esetenkénti utazással is párosult. A rövidebb nyelvteni összefoglalók közül időrendben az első a Singer-féle 1882-es kiadás; utána a Ginever házaspár 1909-as *Hungarian Grammar*-je látott napvilágot.

A *Hungarian Grammar*

Általános jellemzők

A Ginever házaspár magyar könyve a *Trübner's Collection of Simplified Grammars* című sorozat huszonegyedik köteteként látott napvilágot a hasonló

nevű kiadónál. A sorozat célja „a főbb ázsiai és európai nyelvek” leegyszerűsített bemutatása, népszerűsítése volt. A sorozatban – az első kivételével –, mely a hindusztáni, perzsa és arab nyelveket foglalta magában – mindegyik kötet egy-egy nyelvet mutatott be. (Főként Ázsia nyelveit ismertették, az európai nyelvek közül elsőként a baszk került bemutatásra, majd az újgörög, a svéd, az albán, a bolgár és végül a magyar.)

A sorozat adta lehetőségek szabták meg tehát a kötet terjedelmét, amely egyáltalán nem jelentős: mintegy száz oldalra rúg a kis, körülbelül 20 cm-es kötet oldalainak száma. A könyv tipográfiája nagyon szép, alapos munkára vall, helyesírási hiba vagy elírás alig-alig található benne. A korabeli nyomdatechnika adta lehetőségeket remekül használja ki, a különböző betűtípusokat logikusan alkalmazza, így tiszta, könnyen áttekinthető oldalakat kapunk, nem hat zavaróan a rengeteg információ.

Célkitűzései

A *Hungarian Grammar* egy olyan sorozat részeként látott tehát napvilágot, melynek célja egyes ázsiai és európai nyelvek népszerűsítése, nem pedig elsajátíttatása volt. Nem alapos nyelvkönyvnek készült, hanem olyan szabálygyűjteménynek, mely bármikor fellapozható, ha segítségre van szüksége a magyar nyelvvel ismerkedőnek vagy a Magyarországra utazónak. Pontos céljának megismeréséhez hívjuk segítségül az előszót: „Sok ember él abban a tévhitben, hogy a magyar nyelv nehezen tanulható meg. Igaz, hogy a finn kivételével nem rokona egyetlen európai nyelvnek sem, mivel keletről származik, és a hódító magyarok hozták magukkal Kr. e. 9. században abba az országba, melyet ma Magyarországnak ismerünk. Az a nyelvtanuló, aki alaposan elsajátítja ezt a rövid és egyszerű nyelvtant, jelentős lépéseket tesz meg a beszéd és az olvasás útján, illetve a magyar próza és költészet kincsestárának feltárásában. Abban a reményben, hogy könyvünk használhatónak bizonyul a Magyarországra látogatóknak, szótárral és kifejezés-gyűjteménnyel láttuk el” (Ginever&Ginever 1909).

A szerkezete

A könyv tizennyolc fejezetre oszlik, ebből tizenhét a magyarázat-példamondat alapokra épülő nyelvtani rész, az utolsó pedig maga a kifejezésgyűjtemény. Ezekhez csatlakozik a magyar–angol és az angol–magyar szószedet. A fejezetek sorrendje az alábbi: *Az abc*, *A főnév*, *A névelő*, *A személyragok*, *Helyhatározóragok*, *Egyéb ragok*, *Névutók*, *A melléknév*, *A névmás*, *Az ige*, *A batározó*, *Kötőszavak*, *Indulatszavak*, *A nyelvtani nem*, *Etimológia*, *Mondattan*, *Napok*, *hónapok és évszakok*, *PéNZ-, súly- és mértékegységek*, *Kifejezések*, *Magyar–angol szótár*, *Angol–magyar szótár*.

A magyarázó fejezetekről összességében megállapítható, hogy az új anyag bemutatása érthető módon, szabatos kifejezésekkel történik, általában megfelelő mennyiségű példamondattal megvilágítva. Néhány fejezet végén fordítási feladatok vannak, ezek vagy az adott lecke, vagy a megelőző két lecke nyelvtanát hivatot-

tak gyakoroltatni. Minden egyes gyakorlat három részből áll: magyarról angolra, angolról magyarra fordítandó mondatokból és a gyakorlat új szavait tartalmazó szószedetből.

Tartalom

A nyelvtani fejezetek

A szerző- és házaspár a nyelvtannal kapcsolatos tudnivalókat a következőképpen osztotta fejezetekre:

- (1) abc,
- (2) névelők,
- (3) főnevek,
- (4) névutók,
- (5) melléknevek,
- (6) igék,
- (7) szóképzés,
- (8) mondatban.

(1) A nyelvtan tanítását az alapoknál, az ábécé betűinek ismertetésével kezdi a könyv. Legelőször elkülöníti a magánhangzókat a mássalhangzóktól. Kiejtésükre először angol példát hoz, majd egy magyar szóban „szemlélteti” azokat, melyeknek angol megfelelőit megadta. (Apró betűs részben hívja fel a figyelmet a nyílt *e*-re mint lehetséges ejtészváltozatra.) Különválasztja a rövid és hosszú; a mély és magas mássalhangzókat, majd a magánhangzó-harmóniát tárgyalja.

A mássalhangzók kiejtésének tárgyalásakor a magánhangzókhoz hasonlóan jár el.

A hangsúlyról csak egy mondatban ír, miszerint az mindig az első szótagra esik.

(2) A névelőkről szóló fejezetet a határozott névelővel kezdi. Megállapítja ugyan, hogy a határozott névelőt – többek között – akkor használjuk, amikor határozott tárgyról van szó, viszont ez utóbbi fogalmat nem tisztázza. Figyelmeztet azonban, hogy a határozott névelőt nem szabad összekeverni a mutató névmással, ezt példákkal is illusztrálja. Végül néhány lehetséges használati módot mutat be, melyekhez helyesírási tudnivalókat is fűz.

A határozatlan névelőt is használatát ugyancsak bemutatja, meglehetősen sok példamondattal. Hangsúlyozza, hogy a névelő nem ragozható.

Ennek a leckének a végén található az első gyakorló feladat. A következőkhöz hasonló mondatokat kell lefordítani: *A piros virág. Az atya ír. A szép asszony. Ez a fiú. (...) Az az alma. (...) The swift horse. That brave man. I saw a beautiful garden. The mother is gentle.* stb.

(3) A főnévnek szentelt fejezet a legterjedelmesebbek közé tartozik. Bevezetőjében a ragokat és a névutókat állítja szembe.

Nagyobb egységként elsőként a főnév egyes és többes számát tárgyalja. Részletesen felsorolja a toldalékolás szempontjából eltérő csoportokat, a kivételekkel együtt. Külön kitér a páros testrészek egyes számban történő használatára, itt a nyelvi kontrasztivitást hívja segítségül. Például: *Szép szeme van, she has pretty eyes (lit. a pretty eye)*. Ez a rész szintén gyakorló feladattal végződik: *A házak magasak és a kertek nagyok. A rigók madarak. A vetések zöldek. (...) Az emberek a kertben vannak. (...) Apples and pears are pleasant fruits. Dogs are faithful friends.*

A következő szerkezeti egységben a főnév eseteiről van szó: alanyi, birtokos, részeshatározói és tárgyesetet különböztet meg, mint például *Péternek a kertje szép, Peter's garden is beautiful*. Innen vezeti le a birtokos személyjeles alakokat is, de részletesen itt nem tárgyalja őket. A tárgyesetet meglehetősen precízen, aprólékosan ismerteti. A toldalékolás legkülönbözőbb csoportjait gyűjti össze, mindezt nagyszámú példával támasztja alá.

A személyragokról szóló fejezetet az előzőben beharangozott birtokos személyjellel kezdi. Két külön egységben foglalkozik az egyes birtokkal és a többes birtok birtoktöbbsesítő *-i* jelével, mindkét esetben szétválasztva a magas és mély magánhangzós szavakat. A paradigmát végigviszi egy-egy szóval, majd a kivételekről ejt néhány szót. Külön kitér még a személyes névmás nyomatékosító szerepére az ilyen szerkezetekben. Ezt a fejezetet is bőséges lefordítandó mondatgyűjtemény zárja. Például: *A házak ablakai fényesek és ajtói magasak. (...) Kié az eke és az ásó? A gazdáé.*

A helyhatározói ragoknak szentelt fejezet elején a szerzőpáros ismét a kontrasztív nyelvészet eszköztárához nyúl, amikor az angol prepozíciók és a magyar helyhatározóragok szerepét hasonlítja össze. A ragokat az irányhármasság elvének megfelelően a három kérdésre (*Honnan?, Hol?, Hová?*) válaszolva bontja szét, majd minden egyes ilyen csoportban a mély és a magas magánhangzókhoz illeszkedő ragokat ismerteti. Az *Egyéb ragok* címszó alatt tárgyalja az eszközhatározót, a társ-határozót stb. A fejezetet a személyes névmás idetartozó ragozott alakjaival zárja.

(4) A névutós fejezet két részre oszlik: olyan névutókra, amelyeknek – az irányhármasság elvének megfelelően – három alakjuk is létezik, és olyanokra, melyek csak egy alakkal rendelkeznek (pl. *alatt, alá, alól*, illetve *ellen, gyanánt, végett* stb.).

(5) A melléknév bemutató néhány oldal mondanivalóját arra a gondolatmenetre fűzi fel, amely a melléknév ragozhatóságát (jelzői használatban), illetve ragozhatatlanságát (állítmányi szerepben) követi figyelemmel. Itt foglalkozik a melléknév fokozással, a számokkal és az idő kifejezésével. Feladatok zárják a magyarázatot.

(6) Az igéknél az igeragozást az ikes és az iktelen igék szempontjából választja szét. Rögzíti, hogy minden tranzitív igének van egy határozott és egy határozatlan ragozása a tárgy határozottságától vagy határozatlanságától függően, majd felsorolja használati körüket. Mindkét idő összes paradigmáját bemutatja, külön jelöli a kihalófélben levőket.

(7) *Etimológia* címszó alatt a szerzőpáros az új szavak létrehozását érti, melynek két módját érintik: a szóképzést és az összetett szavakat.

(8) A mondattannál általában véve bemutatja a "szabadon kötött" szórendet, megjegyezve, hogy a tartalmilag hangsúlyos elem irányítja a szórendet. Erre több példát is hoznak.

A szótári részek és a Ginever házaspár magyarságképe

Már a könyv *Bevezetőjében* is említik, hogy a kötetke végén található kifejezésgyűjtemény elsősorban a Magyarországra látogató külföldieknek szóló praktikus segítség. Így nem meglepő, hogy a mindennapi élet apró-cseprő dolgai-ból merít, például *Bring me some coffee. Kávét kérek. (...) Have you slept well? Jól aludt?* A többször levélmintát is tartalmazó rész Kb. 250-300 kifejezést foglal magába.

Számunkra azonban a szószedet az igazán izgalmas. A magyar–angol rész terjedelmében csupán egyharmada az angol–magyarnak. Egyik rész sem tartalmaz semmilyen szótári minősítést sem; ha a poliszémia miatt kiegészítésre van szükség, akkor azt zárójelben a szó mellé helyezett magyarázattal oldják meg, pl. *öreg, old (for persons)*.

A magyarságkép alakításához szóanyagának tudatos kiválasztásával járulhatott hozzá a szerzőpáros. Főként a mezőgazdasággal, kertészettel, mezei munkákkal, olvasással, családi élettel foglalkozó, e témaköröket reprezentáló szavakat tettek be szószedetükbe, ezzel is ösztönözve egy szorgalmas, a földművelésben örömet és hasznos elfoglaltságot találó nép képzetének kialakítását.

Összegzés

A Ginever házaspár 1909-es kis nyelvkönyve a kor lehetőségeihez képest kielégítette az akkori kisszámú nyelvtanulók igényeit. Terjedelménél és szerkezeténél fogva azonban hármás célkitűzéséből csak kettőt valósíthatott meg több-kevesebb sikerrel.

A magyar nyelv bemutatásában, a figyelemfelkeltésben mindenképpen nagy szerepe lehetett a kor érdeklődő, utazgató Angliájában, és kifejezésgyűjteménye is bizonyára használható volt annak a néhány turistának, akik egészen Magyarorszáig eljöttek. Ahhoz azonban, hogy segítségével a magyar irodalom kincseshányáját feltárják, nem volt elégséges.

Mégis elmondhatjuk, hogy a Gineverék munkája nem volt hiábavaló, hiszen munkásságukkal és könyvükkel is segítették a két ország és kultúra közeledését.

Irodalom

- C. Arthur Ginever, Ilona Ginever 1909. *Hungarian Grammar*. London.
 Frederick Riedl 1906. *A History of Hungarian Literature*. London.
 József Ajtay 1908. *The Hungarian Question*. London.

- Julius Andrassy 1908. *The Development of Hungarian Constitutional Liberty*. London.
- Koszorús Oszkár 1978. Egy elfelejtett Békés megyei író. *Új Auróra*. 3. szám.
- Magyar életrajzi lexikon*. Szerk.: Kenyeres Ágnes. III. kötet. A–Z. Budapest, 1981.
- Magyar írók élete és munkái*. (Új sorozat) Szerk.: Gulyás Pál. XI. kötet. Budapest, 1992.
- Magyar írók élete és munkái*. Szerk.: Szinnyei József. IV. kötet. Budapest, 1896.
- Orosbázi Újság*, 1910. november 27.
- Orosbázi Újság*, 1926. július 29.
- Peter Sherwood 1998. Magyar stúdiók Londonban. In: Giay Béla–Nádor Orsolya: *A magyar mint idegen nyelv/Hungarológia*. Kiadó, Budapest.